

USAID/TWI' PAXIL AQ'UNTL CHMOB'EL NUMB'EL

Ajo aq'untl Chmob'el Numb'el mojq Peacebuilding Project, toj tyol me'x, ajo aq'untl lo, te USAID ex jwe ab'q'e tchwinqel ex nkub' tanq'en Creative Associates, PartnersGlobal tuk'a ProPaz. Ntjyo'n ajo aq'untl tu'n tkub' b'aj yasb'il, q'oj kyxol xjal toj junjen kojbe'l, ex tze'n tu'n tok mujb'et kyxim, ex tze'n tu'n kyb'et junx, tu'ntzen tch'iy kojbe'l tojxix tumel, kyejo kyaje nim tnam (Chnab'jul, Kiche, Txe Chman ex Twi' Kyqa') te plaj te okne te Twi' Paxil, ex tu'n kyxi mojet ajo ch'uq xjal na'q'nen tuk'a nejenel te Twi' Paxil tu'n tb'ant kytzab'en tun txi jyet tumel yasb'el ex q'oj.

TXILB'EN TE CH'IYSB'IL

Ajo yasb'el mojq q'oj toj qtanme te Twi' Paxil, ma chi yaj ajo kojbe'l tu'n te plaj te okne te Twi' Paxil ztze'ntzila ko'kela tu'n ttx'ixpet tumel kychwinqel xjal, ex tchwinqel kojbe'l, tze'n tu'n tmujb'et kyxim qxjalel, tu'ntzin tten numb'el, t'un tkub' b'aj yasb'el ex q'oj?

TZAQ'B'ILTE

Ajo yasb'il ex q'oj noq tze'nchaq ntzaj qeya. Nimx xjal nmaqen b'e, atku no'k kychmo' kyib' te mujb'il kyxim, mojq tu'n tjaw kyb'lon kyb' te majx, ajo antze'n njaw tyekin txqantl q'oj ex b'ujen. Atzinjo jni' mya b'a'n ni'ky' toj qtanmen, njaw tk'len tib' tuka elq'en kyun aq'nel toj tja qtanmen te Twi' Paxil, ex noq nqox toj yaj, mya jun elnen qten ex ayijo tja qtanmin mina nb'antxix kyanq'en ikyjo. Ayitzin ch'uq aq'anal ti'j tb'i qnejenel te qtanmin te Twi' Paxil, minexix no'k qe kyk'uj xjal kyij, Ajo tze'n nchex qxjalil jlajxe njaw tnimsin mya b'an toj kykojbe'l qon tu'n nkub' b'aj numb'el kyxol. Toj plaj te okne te Twi' Paxil ajo jni b'ujen ex b'iyb'el xb'aj ojtxe noq xb'aj tyuch'en numb'el kyxol kojbe'l, tuntzin noq ch'intl taj tu'n tjaw juntl maj b'ujen ex q'oj. Tu'ntzen nimx xjal nxi' jlajxe tu'n txqan b'ujen mojq aq'nelqa nchex.

Ajo aq'untl te Chmob'il Numb'el te kyaje elne ne'lila: 1) Kuxen, jun iky' kyolklen qya ex ichin ex jaxjal, 2) Ajkawb'el, 3) Tx'otx', 4) Qe twutz qtxu Tx'otx'. Ma txi kayit tumel tze'n tu'n txi aq'nita te ch'iysb'il tojx kojbe'l. Ajo aq'untl kmojel ti'j tch'iysb'il kojbe'l, tu'ntzin txi aq'net kyuka nejenel kye kojbe'l, qya, kuxen,

tu'n tjiyet tumel mujb'el toj kojb'el. Ajo Chmob'el Numb'el kxel tmojen ayijo ch'uq xjal nich aq'nen tuka nejenel te Twi' Paxil exqa xjal ajkawil te anq'ib'el, tu'ntzin kymojojen toj txilnenxix kyuk'a kojb'el tz'en tu'n tkub' naj yasin ex q'oj.

Ajo Chmob'el Numb'el o tz'ok tkayen tu'n taq'nen toj 130 kojb'el, te 15 tnam, toj 4 nim tnam. Toja ab'q'e 2020, ajo aq'untl kxel q'iyet tuk'a 27 kojb'el, toj 4 tnam ex kxel aq'net kyuk'a tja qtanmen te Twi' Paxil.

TB'ANEL TUMEL

Ajo aq'untl Chmob'el Numb'el kxe'l tkujsen tumel aq'untl toj kojb'el, kyxol kojb'el, ex txqantl ch'uq ite, tu'ntzin tch'iyaj mojb'el kyxol tojxix tb'anel ex tu'n tten numb'el. Iltzin ti'j tu'n kyten toj chmab'l ayijo najliqe antza, tu'n tiwle jni b'ujen ex yasin toj kojb'el, tu'ntzin txi jyet tumel tu'n kub' naj nyab'an, me il ti'j tu'n tkub' b'inchet "tu'jel tchwinqel kojb'el" (visiones comunitarias). Toj aq'untl lo ko'kex q'oyet tumel tze'n tu'n tela qniky' ti'tzin qaj, tu'n tkub' b'inchet ex tze'n tu'n txi kayet tumel. Ajo Chmob'el Numb'el, nmojen kyij nejenel te kojb'el, kye tnam, namaq tnam ex taq'neqel nejenel te Paxil, tu'n tb'ant kymojojen tu'n tjiyet tumel numb'el.

Ajo Chmob'el Numb'el nxi tniky'n tanq'en kyj xjal te nimx anq'ib'el tzenku ntq'man tumel aq'untl a tok tb'i te Txilnen Aq'untl Kyuk'a Xjal te Anq'ib'el USAID/Twi' Paxil. Ajo kymojojen xjal te kojb'el il ti'j tu'ntzen tjiyet tumel tze'n tu'n tuky'b' b'aj yasin ex q'oj tu'n tten mujb'el. Ayijo xjal nejenel kye anq'ib'el ayexix jaku chi onen tu'n tkub' b'aj mya b'an ex tu'n mi tz'oksena. Ajo tumel kynab'l ex tze'n no'ka tu'n txi jyet tumel yasen ex q'oj, no'kb'en te numb'el.

Ajo tumel tu'n txi q'iyet aq'untl te Chmob'el Numb'el oxe txilnen: 1) tumel tze'n tu'n txi q'iyete numb'el: ayijo ch'uq nchi aq'nen ti'j Chmob'el Numb'el ko'kel kykayin tz'en iteya kojb'el, ex qa at chmab'l kxol jni ch'uq mojqqa nti. 2) Tumel tze'n tu'n qetza tjaq' nya b'a'n: kxe'l kayet tumel tze'n tu'n tchmeta qnab'l, xim, tu'ntzi junx tu'n qb'eta. 3) Kxe'l kayet tze'n tu'n mina tzaja q'oj ex yasil: ayijo tuk'e Chmob'el Numb'el, ma txi kykayen qa ajo numb'el kyxol kojb'el tb'anel tumel, tze'n tu'n mi tz'okxa mojqqa tu'n tch'iy yasin ex q'oj, tb'anel tu'n tel kyniky' te.

MOJB'EL TU'N CHMOB'EL NUMB'EL TOJ AB'Q'E 2020

Toj tkab' ab'q'e taq'nen Chmob'el Numb'el, ma chi ten 1,676 xjal toj chmab'l ja xkub' yolite tze'n tu'n txi jyet tumel tu'n tkub' b'aj yasb'el ex q'oj. Kyi'ja jotqex xjal 45% qyaqex ex 32% namtaq kyel te 30 ab'q'e, ex 68% qxjalelqa te anq'ib'el. Ajo Chmob'el Numb'el ma tz'aq'nen tuk'a 876 xjal najlaqa kyoja 26 kojb'el, ja' xi kub' b'inchit ajo tu'jel tchwinqel kojb'el, tu'n tkub' b'aj yasb'el ex q'oj. Tu'njo Tx'u'j yab'il ma txi q'oyet mojb'el kyejo nejenel te kojb'el ex ma chi mojen kuxen. Ajo Chmob'el Numb'el ma txi xkye tuk'a jun ch'uq xjal tu'n kyxnaq'tzen tze'n tu'n txi q'iyete tumel yasb'el ex q'oj ex ma txi q'oyet tumel kye 42 kuxen tze'n tu'n tten numb'el. Ma tz'ok 43 chmab'l kyuk'a taq'nel nejenel te Twi' Paxil, tze'n tu'n kymojojen ti'j kojb'el tuka yasb'el ex q'oj. Ma kub' b'inchit aq'untl tu'n mi tz'ok q'on qa aya xjal nchi tzaj sma'n jlajxa, aya q'ilte Tx'u'j yab'il ex tu'n mi chi el iky'ien.

Oficina de USAID:
Socio principal de implementación:
Vida de proyecto:

Democracia y Gobernabilidad
Creative y asociados
mayo 2018 – mayo 2023

Información de Contacto:
Oficina de Democracia y Gobernabilidad Km. 6.5 Final
Bulevar Los Próceres, Santa Catarina Pinula, Guatemala
Tel: (502) 2422-4000

Creative Associates International
0 Calle 42-92 Zona 8 Quetzaltenango

USAID
ONB'IL Q'O'NTZ TU'N TNAM
TE ESTADOS UNIDOS

CREATIVE

